

nografie je dokladem vysokých kvalit samotného autora, ale i úrovně celé brněnské rusistiky a slavistiky. Přináší významné podněty nejen pro badatele v oblasti literární vědy a estetiky, nýbrž i pro historiky ruského myšlení a filozofie.

Jan Zouhar

Jiří Gabriel a kol.: Česká filozofie ve 20. století, I. a II., Masarykova univerzita, Brno 1995, 359 s. a 186 s.

Dva svazky české filozofie 20. stol. (I.- Směry, osobnosti, problémy; II.-Biograficko-bibliografický slovník), které dostává česká filozofická obec na knihkupecký stůl, představují svého druhu ojedinělé dílo. „Česká filozofie“ jako titul v sobě zahrnuje nejistotu, zda filozofie, jež svojí povahou je vědění o celku, tedy vědění všelidské, unese ono úzké regionální pojednání.

Titul „česká filozofie“ mohl mít (a často měl) význam jen pro náš desetimiliónový národ ve středu Evropy, jehož dějinné osudy rozhodně nepatří k velkým a klíčovým.

V období od listopadu 1989 se však stále přesvědčivěji prokazuje životaschopnost českých filozofů: např. působením našich filozofů na zahraničních univerzitách, díla našich badatelů vycházející v cizích jazycích. Tak se celkově rozšiřuje zvláště v euroamerické civilizaci povědomí o českých filozofech. I na pozadí tohoto obratu (jehož jednotlivé kroky byly učiněny samozřejmě už před rokem 1989) posuzované dílo můžeme jen uvítat, nehledě na to, že doplňuje jiné starší práce z této oblasti.

20. století je v české společnosti stoletím změn a „převratů“. Přicházejí ve vlnách (1918, 1938–39, 1945, 1948, 1968, 1989), a tím vymezují i období, v nichž nacházíme proměny filozofování. Soustředíme pozornost nejprve na I. svazek. Je členěn do tří kapitol. 1. kapitola je klíčová, protože naznačuje rozhodující zdroje českých filozofů vlastně až do dneska. 2. kapitola je věnována proměně marxistické filozofie, návratům k Masarykovi, oživení strukturalismu, filozofům v emigraci a konečně filozofii po r. 1989. 3. kapitolu autoři nazvali „Několik sond“. Jsou to uzavřené studie věnované jednotlivým námětům jako pozitivismus a etické myšlení, právní a normativní teorie v Brně, filozofie dějin, filozofie a technika, filozofie a krásná literatura, překladová literatura, filozofické časopisy a mezinárodní filozofické kongresy v ČR.

První dvě kapitoly působí sevřeněji a vyčerpávajícím způsobem zpřehledňují osudy české filozofie od začátku století do dneska. 3. kapitola je jakýmsi appendixem (s výjimkou posledních tří oddílů, které organicky k dílu náležejí především svým informatickým zaměřením), v němž se autoři pokusili explikovat náměty „přirozeně“ obsažené už v kapitolách 1. a 2. Dílo by, myslím, působilo sevřeněji, kdyby byla 3. kapitola (kromě posledních tří oddílů) vyložena v rámci konceptu předešlých částí. Za šťastně zvolená témata 3. kapitoly považuji zejména filozofii dějin a problém techniky v české filozofii.

Vraťme se alespoň letmo k 1. kapitole. Zahajuje ji kapitola o Masarykovi, který do vlnu našeho století položil důraz na mravnost, humanitu a současně vědu. Masarykův cit pro české i světové problémy, schopnost pronikavé analýzy a reflexe české otázky v nejšířším slova smyslu poznamenává české myšlení ve 20. století několikrát, naposledy je aktuální i dnes. Poté autoři představují pozitivismus jako „konsolidační“ tendence filozofování, čímž rozumím první soustavný pokus vyrovnat se s filozofií evropskou. Nebýt pozitivismu, těžko by všechny další filozofické aspirace byly možné. Konečně český pozitivismus díky Masarykovi byl schopen postavit vlastní korektury a tím zabránit tomu, aby „filozofii byla ut'ata hlava“ (Husserl). Spekulativní idealistická kritika pozitivismu proto spíše než odsouzení hledá nové orientace. Nachází je jednak v životní síle, jednak v totálním osvobození filozofující osobnosti od determinujících vlivů; metafyzika, náboženství, hodnoty jsou klíčová slova kritického postoje k pozitivismu. Jeden z vrcholů předválečné filozofie představují protestanští filozofové, zejména E. Rádl, jehož dílo je dnes znovuoobjevováno. Rádl sice následuje Masaryka, pokračuje však mnohem radikálněji v úsilí odloučit pravdu od našich intelektuálních výkonů a spojovat ji s pojetím, které chápe „pravé“ jako to, co má člověka. Vedle Rádlu je tu J. L. Hromádka a J. B. Kozák. Zatímco protestanští filozofové byli osobitými

mysliteli, katoličtí filozofové nepřinesli jako novoscholastikové žádné trvalejší podněty. Ba naopak, tradice, o kterou se zhusta opírali, byla už v této době (meziválečné) mrtva. Nadto katolicismus často, zvláště ve veřejném mínění, připomíná protireformaci a tedy právě ty etapy českých dějin, v nichž byl duch národa přehlížen a ponížěn.

Tak jako protestanští filozofové vnesli do české filozofie závažné „inovace“, strukturalismus znamenal nejen ještě větší přiblížení k evropským tendencím, ale i specificky český přínos. Pražský lingvistický kroužek uvedl do estetiky kategorie hodnoty, funkce a normy. J. L. Fischer svým konceptem dvojího rádu, analýzou skutečností, kritikou jednostranného racionalismu ve smyslu návratu ke kvalitativním stránkám jsoucna otevírá bránu vskutku modernímu myšlení, jež se v některých svých místech dotýká nejen strukturalismu, ale i postmoderního myšlení.

Vliv fenomenologie na české (nejenom filozofické) myšlení je patrný, i když se s Husserlovým konceptem někteří čeští filozofové vyrovnávají kriticky. Fenomenologii vysvětlil však teprve J. Patočka a to je už kapitola jiná. Marxisticky orientovaná filozofie vznikala už v meziválečném období a byla výrazem postoje levicových intelektuálů. Čeští filozofové tohoto období si však udrželi kritičnost a tvořivé myšlení. První část uzavírá kapitola věnovaná několika významným osobnostem jako je český Žid J. Kohn, masarykovsky orientovaný myslitel Emil Svoboda, biolog a filozof Vladimír Úlehla, L. Rieger (první ředitel FÚ ČSAV) a vynikající esejista Václav Navrátil.

II. část I. svazku nazvaná Druhá polovina 20. století začíná příznačně tématem aktuálním — proměnami marxistické filozofie. Vývoj marxistické filozofie člení autor do šesti období: 1945–48, 48–56, 56 – zač. 60. let, zač. 60. let — 1969, léta 70. a 80. Období po listopadu 1989 už není doménou marxistické filozofie a je zpracováno ve zvláštní kapitole. II. část pokračuje oddílem Jan Patočka a ohlas fenomenologie. Následují kapitoly o náboženské filozofii, o návratech k Masarykovi, o novém strukturalismu, o filozofech emigrantech a konečně, jak už jsme poznamenali, o filozofii dneška.

III. část I. svazku je výběrová a jejím cílem je upozornit na některé významnější okruhy filozofování v Čechách, upozornil jsem na to už v úvodu recenze. 2. svazek je slovníkem českých filozofů a zahrnuje 343 hesel autorů a hesla o německé, slovanské a slovenské filozofii. Tento slovník je nejen výbornou pracovní pomůckou, ale současně ilustrací svazku prvního.

„Česká filozofie ve 20. století“ je počín mimořádně aktuální. Autorům se podařilo zachytit rozhodující proudy a myšlenkové orientace v českém filozofickém myšlení. Sám rozvrh a koncept díla je veskrze moderní a v nejlepší slova smyslu pozitivní. Pokračování této práce v chystaném Slovníku českých filozofií můžeme tedy jen uvítat.

Ivan Kuna